

INSTYTUT SPRAW PUBLICZNYCH
INSTITUTE OF PUBLIC AFFAIRS

Zespół ds. Bezpieczeństwa Powszechnego i Reformy Policji

Józef Wójcikiewicz

Posiadanie broni palnej przez obywateli

Warszawa – Kraków
luty 1999

INSTYTUT SPRAW PUBLICZNYCH
PROGRAM POLITYKI SPOŁECZNEJ

Ekspertyza przygotowana w Zespole ds. Bezpieczeństwa Powszechnego i Reformy Policji pod kierunkiem prof. Jana Widackiego, w ramach programu „Bezpieczeństwo – Obywatel – Państwo”.

Redakcja: *Edyta Grabowska-Woźniak, Tomasz Kuba Kozłowski*

ISBN 83-86917-87-3

© Copyright by Instytut Spraw Publicznych, 1999

Przedruk materiałów Instytutu Spraw Publicznych w całości lub części możliwy jest wyłącznie za zgodą Instytutu. Cytowanie oraz wykorzystanie danych empirycznych dozwolone jest z podaniem źródła.

Warszawa – Kraków, luty 1999

Nakład 400 egz.

Wydawca:
Instytut Spraw Publicznych
02-053 Warszawa, ul. Mikołaja Reja 7
tel.: (48 22) 825-76-80, 825-55-76
fax.: (48 22) 825-53-05
e-mail: isp@isp.org.pl

Skład, druk i oprawa:
Ośrodek Wydawniczo-Poligraficzny SIMP – Hanna Bicz
00-669 Warszawa, ul. Emilii Plater 9/11
tel. (48 22) 629-80-38

Spis treści

Streszczenie	5
Wprowadzenie – prof. dr hab. Jan Widacki	7
I. Prawo do posiadania broni palnej	9
II. Epidemiologiczne i kryminologiczne aspekty posiadania broni palnej przez obywateli	11
III. Społeczne i psychologiczne aspekty posiadania broni palnej przez obywateli	17
IV. Prawne aspekty posiadania broni palnej przez obywateli	19
1. Prawne aspekty posiadania broni palnej przez obywateli w niektórych krajach	19
1.1. Stany Zjednoczone	19
1.2. Wielka Brytania	22
2. Prawne aspekty posiadania broni przez obywateli w Polsce	22
2.1. Prawne aspekty posiadania broni przez obywateli w latach 1918 – 1939	22
2.2. Prawne aspekty posiadania broni przez obywateli w latach 1945 – 1998	24
2.2.1. Ustawa o broni, amunicji i materiałach wybuchowych z 1961 r.	24
2.2.2. Projekt ustawy o broni i amunicji z 1998 r.	26
V. Wnioski	29
VI. Piśmiennictwo	31

Streszczenie

Posiadanie broni palnej nie jest związane z prawem do obrony koniecznej, lecz z prawem do życia, z którego wywieść można prawo do bezpieczeństwa. Uzyskanie pozwolenia na broń nie jest przywilejem, ale metodą zrównania poziomu bezpieczeństwa osobistego osoby szczególnie zagrożonej z racji zawodu, funkcji, miejsca zamieszkania itp. z poziomem bezpieczeństwa przeciętnego obywatela.

Skuteczność broni palnej w obronie koniecznej jest w dużej mierze iluzoryczna, w żadnym razie nie rekompensuje ona szkód społecznych powodowanych przez ten rodzaj broni, w postaci nieszczęśliwych wypadków, samobójstw i zabójstw.

Posiadanie broni palnej wpływa nie tylko na poziom i charakter przestępczości, lecz także oddziałuje na poczucie bezpieczeństwa obywateli. Jest symptomatyczne, że wyniki sondaży polskiej opinii publicznej przemawiają za restrykcyjną polityką w dziedzinie dostępu obywateli do broni palnej.

Upowszechnienie broni palnej w Polsce nie leży zatem ani w interesie bezpieczeństwa obywateli ani bezpieczeństwa państwa. Należałoby natomiast propagować alternatywne, indywidualne środki samoobrony w postaci ręcznych miotaczy gazu i paralizatorów elektrycznych.

Koszty powszechnego dostępu do broni palnej mierzone bilansem społecznych strat i zysków przemawiają przeciwko liberalnej polityce prawodawczej w tej dziedzinie. Aktualnie obowiązująca w naszym kraju ustawa o broni, amunicji i materiałach wybuchowych z 1961 r. oraz projekt ustawy o broni i amunicji z czerwca 1998 roku słusznie hołdują zasadzie ścisłej reglamentacji, uzależniając wydanie pozwolenia na broń nie tylko od spełnienia oczywistych kryteriów podmiotowych, ale także od kryteriów przedmiotowych, w postaci okoliczności faktycznych uzasadniających wydanie takiego pozwolenia. Ocena tych okoliczności przez organy Policji powinna jednak być dokonana na podstawie ustawowo określonego kryterium większego zagrożenia czy też narażenia. Zmniejszyłoby to w istotnym stopniu nieuniknioną arbitralność organu wydającego pozwolenie na broń.

Wprowadzenie

Dostępność broni palnej stała się w ostatnich latach w Polsce przedmiotem szerokiej dyskusji społecznej i naukowej.

Bezpośrednim bodźcem do tej dyskusji był projekt ustawy o broni palnej i amunicji przygotowany w 1997 roku przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Projekt ten zmieniał dotychczasowy model ścisłej reglamentacji zezwoleń na posiadanie przez obywateli broni palnej i w konsekwencji miał upowszechnić broń w społeczeństwie. Stanowisko to wychodziło naprzeciw głosom, wedle których praktycznie nie reglamentowany dostęp do broni miałby zapewnić obywatelom realizację prawa do samoobrony.

Instytut Spraw Publicznych włączył się do tej dyskusji. Zespół nasz, działający w ramach Instytutu przygotował krytyczną ocenę projektu, opartą na analizie praktyki w różnych krajach oraz na wynikach badań naukowych. Wnioski z tych badań i analiz skłaniały jednoznacznie do przyjęcia krytycznego stanowiska wobec projektu ustawy.

Otóż, wbrew intencjom twórców projektu ustawy, upowszechnienie broni palnej w społeczeństwie nie tylko nie przyczyniłoby się do poprawy bezpieczeństwa obywateli, ale przeciwnie, znacznie obniżyłoby poziom bezpieczeństwa, wywołując dodatkowo cały szereg innych jeszcze niekorzystnych zjawisk społecznych.

Nasze stanowisko w tej sprawie prezentowaliśmy w mediach, na konferencjach i w publikacjach Instytutu (por. J. Wójcikiewicz, J. Widacki: *Społeczne koszty dostępności broni palnej*, [w:] *Bezpieczny obywatel-bezpieczne państwo*, red. J. Widacki, J. Czapska, Redakcja Wydawnictw KUL- Instytut Spraw Publicznych w Warszawie, Lublin 1998).

Aktualny, nowy projekt ustawy o broni i amunicji generalnie za punkt wyjścia przyjmuje nasze stanowisko, konsekwentnie stojąc na gruncie zasady ścisłej reglamentacji broni palnej.

W toku prowadzonych obecnie prac legislacyjnych dyskusja przeniosła się do komisji sejmowej. Nie brak w niej głosów domagających się zmiany stanowiska wyrażonego w projekcie i ułatwienia dostępu do broni. Dlatego jako Instytut Spraw Publicznych zabieramy głos po raz kolejny.

Ekspertyza prof. Wójcikiewicza uwzględnia najnowsze wyniki badań i analiz wykonanych na świecie, a także nasze przemyślenia i wyniki dyskusji jakie na ten temat prowadziliśmy w naszym zespole ds. bezpieczeństwa Instytutu Spraw Publicznych przez ostatnie dwa lata.

Aktualność tej ekspertyzy, z uwagi na stan prac legislacyjnych nad ustawą jest oczywista. Żywimy nadzieję, że ekspertyza ta zostanie uwzględniona w toku tych prac i ostatecznie wywrze bezpośredni wpływ na kształt powstającej ustawy, pośrednio zaś, wpłynie na stan bezpieczeństwa ludzi w Polsce.

Prof. dr hab. Jan Widacki
Kierownik Zespołu

I. Prawo do posiadania broni palnej

Problematyka broni palnej zyskała ogromne znaczenie z racji opracowania w 1996 i 1998 roku projektów nowej polskiej ustawy o broni i amunicji. Projekty te unaocznily potrzebę rozważenia roli, jaką może i powinna spełniać broń palna w systemie ochrony bezpieczeństwa obywateli. Istota problemu, jak to wyczerpująco ujął M. Filar (1997, s. 41-42), sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, czy we współczesnym demokratycznym, pluralistycznym, traktującym swych obywateli podmiotowo państwie prawa, legalny dostęp do broni palnej powinni mieć jedynie funkcjonariusze odpowiednich służb zaś inni obywatele tylko w wyjątkowych sytuacjach szczególnego, ponadprzeciętnego zagrożenia, na mocy opartej na swobodnym uznaniu decyzji administracyjnej. Czy każdy obywatel, po spełnieniu określonych kryteriów formalnych, powinien mieć prawo do posiadania broni palnej, a więc czy jest ono przywilejem, czy też prawem podmiotowym. Autor, zdając sobie sprawę, że „udowodnienie tezy o istnieniu niezależnego i samoistnego obywatelskiego prawa podmiotowego do posiadania broni palnej byłoby w aspekcie dogmatycznym niezwykle utrudnione, a w aspekcie praktycznym nieprzydatne”, dochodzi do wniosku, iż „może ono stanowić integralny składnik szerzej rozumianych praw podmiotowych ujmowanych w kontekście tzw. praw człowieka” (Filar, 1997, s. 48) i wywodzi je z prawa do obrony koniecznej, jako podmiotowego prawa obywatelskiego, argumentując dodatkowo, że bez możliwości użycia broni palnej byłoby ono iluzoryczne.

Nie kwestionując istnienia obywatelskiego prawa do obrony koniecznej, co byłoby zresztą zajęciem jałowym wobec brzmienia art. 2. ust. 2a Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (Hofmański, 1995, s. 137-156), należy stwierdzić, że wyprowadzanie zeń prawa do posiadania broni palnej jest jednak zbyt daleko idącą ekstrapolacją. Art. 2 ust. 2a jest bowiem już sam w sobie przepisem wyjątkowym w stosunku do statuującego prawo do życia art. 2 ust. 1 i jako taki nie może podlegać wykładni rozszerzającej. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *McCann i inni v. UK* z 1995 roku, w § 147 nakazuje interpretowanie art. 2 w sposób ścieśniający (Bulenda; Rzepliński, 1998, s. 242).

Właśnie z prawa do życia można wywieść prawo do bezpieczeństwa osobistego. W wymiarze ogólnym prawo to byłoby zagrożone, gdyby okazało się, iż powszechny dostęp do broni palnej powoduje wzrost zagrożenia bezpieczeństwa ludzi. W wymiarze jed-

nostkowym zaś uzyskanie pozwolenia na broń nie jest przywilejem, lecz jedną z metod zbliżenia poziomu bezpieczeństwa osobistego osoby szczególnie zagrożonej do poziomu bezpieczeństwa przeciętnego obywatela (Widacki, 1998, s. 1-2).

Istnieje zresztą również cały szereg argumentów pozaprawnych przemawiających za reglamentacją prawa do posiadania broni palnej.

II. Epidemiologiczne i kryminologiczne aspekty posiadania broni palnej przez obywateli

Pandemią można określić skutki liberalnej polityki w dziedzinie dostępu do broni palnej w Stanach Zjednoczonych, mającej swoje źródło w Drugiej Poprawce do Konstytucji, która stanowi nienaruszalność prawa ludzi do posiadania i noszenia broni. Szacuje się, że w prywatnych rękach jest od 150 do 220 milionów sztuk broni palnej, z czego jedną trzecią stanowi broń krótka czyli pistolety i rewolwery. Broń palna znajduje się w połowie gospodarstw domowych. Chociaż ten odsetek w zasadzie nie uległ zmianie w ciągu ostatnich 30 lat, to systematycznie rósł procent gospodarstw z bronią krótką – z 13% w 1959 roku do 32% w 1993 roku. Ponad pół miliona egzemplarzy broni palnej jest kradzionych każdego roku (Cook; Molliconi; Cole, 1995, s. 81). Z kolei współczynnik zabójstw, który notabene podwoił się w latach 1964 – 1974, a później ustabilizował się na nowym poziomie, wynosił w 1993 roku 9,5 na 100 000 mieszkańców (w Polsce – 2,9). Co jednak istotne, mimo że broń palna była narzędziem tylko co dwudziestego amerykańskiego przestępstwa, to w 1993 roku użyto jej aż w 70% zabójstw (Zimring, 1995, s. 5). W Polsce w latach 1935 – 1938 odsetek zabójstw dokonanych za pomocą broni palnej wynosił ponad 57% (Palka, 1998, s. 22), a w 1997 roku – 9,5%.

W tym świetle zrozumiałe staje się, iż problematyka broni palnej jest traktowana w Stanach Zjednoczonych od 1983 roku jako problem epidemiologiczny i stanowi domenę Centers for Disease Control. Pod jego egidą przeprowadzono wiele badań nad społecznymi kosztami powszechnego dostępu do broni palnej (Taubes, 1992, s. 213-215). Ich wyniki wykazały, co następuje:

- akty agresji przy użyciu broni palnej wobec członków rodziny bądź osób bliskich 12 razy częściej powodują śmierć niż także ataki z wykorzystaniem innych narzędzi,
- w przypadku posłużenia się bronią palną przez kobietę, ofiarą 5 razy częściej pada mąż, kochanek albo przyjaciel niż obcy intruz,
- osoby mieszkające w domach, gdzie znajduje się broń palna, ponoszą 5 razy większe ryzyko samobójstwa niż inni.

Badania zgonów spowodowanych przez użycie broni palnej w Seattle, w latach 1978 – 1983, wykazały, że na 398 takich przypadków tylko 2 były wynikiem użycia broni wobec

intruzów, 7 to przypadki obrony koniecznej, nieszczęśliwych wypadków było 12, zabójstw – 41, a samobójstw aż 333.

Seattle stało się terenem dalszych pogłębionych badań porównawczych z pobliskim, ale już kanadyjskim, Vancouver, zrealizowanych w latach 1980 – 1986. Oba miasta są podobne, jeżeli chodzi o historię, położenie geograficzne, klimat, cechy socjoekonomiczne, a nawet programy telewizyjne. Różni je dostępność broni palnej. Jest ona stosunkowo łatwo osiągalna w Seattle, natomiast trudno dostępna w Vancouver. Okazało się, że oba miasta miały bardzo podobne wskaźniki przestępczości w odniesieniu do kradzieży z włamaniem, rozbojów i pobić, ale istotnie różniły się pod względem liczby zabójstw, a zwłaszcza zabójstw dokonanych przy użyciu broni palnej. Otóż w Seattle popełniono o 60% więcej zabójstw, a zabójstw, w przypadku których narzędziem była broń palna, odnotowano aż o 500% więcej niż w Vancouver! Badacze wyciągnęli stąd wniosek, że ograniczony dostęp do broni krótkiej może wpłynąć na zmniejszenie liczby zabójstw w danej społeczności.

Broń palna ma jednak także swoich protagonistów. Szacuje się, że co 16 sekund Amerykanin używa jej w samoobronie (broni krótkiej co 48 sekund), kobiety uciekają się do pistoletu bądź rewolweru 416 razy dziennie dla obrony przed gwałcicielami, którzy takiego narzędzia używają 12 razy rzadziej niż ofiary, a broń trzymana w domu ma szansę 216 razy częściej być użyta przeciwko przestępcy niż wobec niewinnej przypadkowej ofiary. Ocenia się, że spośród 2,5 miliona przypadków rocznie posłużenia się bronią w samoobronie, ponad 98% nie kończy się zranieniem ani zabiciem napastnika (Funk, 1995, s. 783).

Skala stosowania broni palnej w obronie koniecznej była przedmiotem wielu badań w Stanach Zjednoczonych. Różnią się one m. in. pod względem daty badania, badanego okresu (kiedykolwiek lub w ciągu ostatnich 5 lat), populacji, terenu, obiektu (tylko ludzie czy także zwierzęta) oraz rodzaju broni palnej (broń krótka bądź wszystkie rodzaje broni). Po dokonaniu koniecznych przeliczeń dla roku 1993 szacunkowa liczba przypadków użycia w samoobronie przeciwko osobom broni palnej wszystkich typów, z wyłączeniem zastosowania militarnego i policyjnego, wynosiła dla całych Stanów Zjednoczonych, według poszczególnych źródeł (cyt. za Kleck i Gertz, 1995, s. 182-183, tab. 1): 3 052 717 [Field Institute, 1976], 1 414 544 [Bordua, 1977], 2 141 512 [DMIA, 1978], 1 098 409 [DMIB, 1978], 1 797 461 [Hart, 1981], 771 043 [Ohio, 1982], 1 487 342 [Mauser, 1990], 777 153 [Gallup, 1993], 3 609 682 [L.A. Times, 1994], 764 036 [Tarrance, 1994].

W celu ostatecznego poznania skali stosowania broni palnej w obronie koniecznej Kleck i Gertz (1995, s. 150-187) przeprowadzili w 1993 roku, z pozoru metodologicznie nienaganny (Wolfgang, 1995, s. 188-192), telefoniczny sondaż na reprezentatywnej próbie blisko 5000 respondentów. Okazało się, że około 400 tys. Amerykanów rocznie używa broni palnej w sytuacjach, które sami określają jako „prawie pewne ocalenie życia dzięki

broni”. Jeżeli nawet tylko 10% z nich właściwie oceniło zagrożenie, to, według autorów badania, liczba ocalonych istnień ludzkich wciąż przekraczałaby liczbę zgonów wskutek posłużenia się bronią palną.

Badania Klecka i Gertza poddał surowej krytyce Hemenway (1997, s. 1430-1445), zarzucając im błędy metodologiczne w postaci nieuwzględnienia dwóch czynników: tendencji respondentów do przeceniania swego udziału w społecznie wysoko ocenianych przedsięwzięciach (fałszywe pozytywne odpowiedzi) w powiązaniu z faktem szacowania częstości rzadkich zdarzeń, co prowadzi zwykle do wypaczenia wyników w postaci ich znacznego zawyżenia. Hemenway (1997, s. 1437-1438) ilustruje to wymownym przykładem również telefonicznego sondażu z 1994 roku, przeprowadzonego na próbie ponad 1500 dorosłych Amerykanów, z których 150 stwierdziło, że widziało statek z obcej planety, z czego 6% przyznało się do kontaktów z istotami pozaziemskimi. Ekstrapolując te wyniki na całą amerykańską populację, dojdzie się do wniosku, że prawie 20 mln Amerykanów widziało nieziemski statek kosmiczny, a ponad milion było w bezpośrednim kontakcie z „Marsjanami”!

Kleck i Gertz (1997, s. 1446 – 1461) pozostali jednak przy swoim stanowisku, w szczególności odrzucili analogię z UFO, uważając, że tamtejsi respondenci prawdopodobnie byli rozbawieni takimi pytaniami, a krótkie „tak” jest znacznie łatwiej rzucić, niż odpowiedzieć na 19 szczegółowych pytań o użycie broni w samoobronie. Jednakowoż, jak trafnie wskazuje Smith (1997, s. 1467) na wyniki ich badań rzuca cień na przykład to, że, według nich, ponad 46% osób defensywnie używających broni palnej stanowią kobiety, co wydaje się nieprawdopodobne w zestawieniu z faktem, że stanowią one tylko 21% posiadaczy broni palnej i dokonują niespełna 14% usprawiedliwionych zabójstw. Wyciąga on, słuszny skądinąd, wniosek, iż konieczne są dalsze, poprawne metodologicznie, badania w dziedzinie defensywnej roli broni palnej (Smith, 1997, s. 1469).

Posiadanie broni skłania także do udzielenia pomocy bliźniemu. Badania wskazują, że 81% „miłosiernych samarytan” to właśnie posiadacze broni (Funk, 1995, s. 792).

Sami przestępcy zdają się potwierdzać odstrasżające oddziaływanie broni palnej. Prawie połowa ankietowanych (43%) przyznała, że zrezygnowała z popełnienia przestępstwa, gdyż wiedziała albo spodziewała się, że ofiara ma broń, 74% zgodziło się z poglądem, że jednym z powodów, dla których włamywacze raczej nie kwapią się z wejściem do domu, w którym są domownicy, jest obawa przed postrzeleniem, a 58% było zdania, że sprzedawca, o którym się wie, iż ma broń, ma małe szanse, by często padać ofiarą rozboju (Funk, 1995, s. 791-792). Z drugiej strony, analiza wyników licznych badań w zakresie ewentualnego odstrasżającego efektu posiadania broni palnej przez obywateli, przeprowadzona przez Greena (1987, s. 63-81) wykazała istnienie jedynie słabych i w dodatku tylko pośrednich dowodów na to, że broń palna działa odstrasżająco na przestępców.

Zwolennicy liberalnego podejścia do problemu dostępności broni palnej podnoszą, iż w takich krajach, jak Meksyk czy Republika Południowej Afryki, hołdujących zasadzie reglamentacji, wskaźnik zabójstw jest dwukrotnie wyższy niż w Stanach Zjednoczonych, a z drugiej strony państwa takie jak Szwajcaria, Nowa Zelandia czy Izrael, gdzie nasycenie gospodarstw domowych bronią jest porównywalne z amerykańskim, wykazują znacznie niższe wskaźniki np. zabójstw dokonanych za pomocą broni palnej, a zatem korelacja pomiędzy dostępem do broni i przestępczością nie jest wcale tak oczywista, jak utrzymują ich oponenci (Funk, 1995, s. 770-771).

Według danych Komendy Głównej Policji (Analiza statystyczna, 1998, s. 10, tab. 1) na dzień 31 grudnia 1997 roku w posiadaniu osób fizycznych znajdowało się 636 604 jednostek broni, w tym:

- 252 737 broni gazowej,
- 183 204 broni myśliwskiej,
- 163 695 broni pneumatycznej,
- broni sygnałowej i alarmowej,
- broni elektrycznej,
- kusz,
- broni białej,
- **20 296 broni palnej krótkiej.**

(Notabene gdyby w Stanach Zjednoczonych było podobne nasycenie broni krótkiej, powinno się tam znajdować nie 70 milionów pistoletów i rewolwerów, ale niewiele ponad 70 tysięcy!)

Trudno jest oszacować liczbę nielegalnie posiadanych egzemplarzy broni palnej. Wynika to m. in. z nieznaney liczby sztuk takiej broni pozostalej na terenie Polski po obu wojnach światowych oraz z nieznaney skali przemytu broni. W szczególności nie może tu być pomocna wiedza o liczbie przestępstw z art. 286 d. k.k. (art. 263 k.k.) penalizującego nielegalne posiadanie broni palnej. W latach 1993 – 1997 stwierdzono w sumie 7 052 przestępstw z art. 286 d. k.k. Aczkolwiek liczba ta ulegała w tym okresie pewnym wahaniom, nie przekroczyła ona jednak 2,000, albowiem wynosiła odpowiednio: 1 087, 1 625, 1 804, 1 322, 1 214.

Nie ulega wątpliwości, że „ciemna liczba” przestępstw nielegalnego posiadania broni palnej jest o wiele wyższa. Zwiększy się ona jeszcze bardziej po uchwaleniu nowej ustawy o broni i amunicji, która zaliczy do broni palnej także broń gazową.

Według danych Biura Koordynacji Służby Kryminalnej Komendy Głównej Policji, w 1997 roku zarekwirowano 1640 jednostek broni palnej, w tym 451 sztuk broni krótkiej, 61 sztuk broni maszynowej i 196 karabinów wojskowych powtarzalnych.

Jeżeli chodzi o broń palną jako narzędzie przestępstwa, to w roku 1997 przy użyciu broni palnej popełniono:

- 104 zabójstwa na 1093 (9,5%),
- 614 rozbojów na 1726 (35,5%),
- 139 przestępstw łowieckich na 1273 (10,9%),
- 51 uszkodzeń ciała na 20,506 (0,2%)
- 2 gwałty na 2260 (0,09%).

Bardzo interesujące jest prześledzenie udziału broni palnej jako narzędzia zabójstwa w Polsce, w latach 1960 – 1995 (Palka, 1996, s. 34-35). Do roku 1978 roczna liczba zabójstw dokonanych za pomocą broni palnej nie przekraczała 4, a zdarzały się lata (1961, 1966, 1968 – 1972), kiedy takich przypadków w ogóle nie było. Pierwszy okres istotnego wzrostu nastąpił w latach 1979 – 1980, kiedy liczba takich zabójstw wyniosła odpowiednio 8 i 11. W roku 1981 spadła do 2, po czym do roku 1990 pozostawała na stosunkowo niskim poziomie, wynosząc odpowiednio: 3, 4, 9, 4, 2, 5, 2, 4, 9. Drastyczny, bo ponad dwukrotny wzrost, nastąpił w roku 1991 – 21, a następnie liczba ta ulegała z każdym rokiem podwojeniu, aż do pewnej stabilizacji na poziomie około 10% wszystkich zabójstw, i wynosiła w roku 1992 – 40, w 1993 – 62, w 1994 – 100, w 1995 – 107 i 1997 – 104.

Powyższy wzrost był spowodowany głównie zwiększeniem udziału broni palnej krótkiej, a więc tej, która jest najczęściej uważana za najodpowiedniejszą do samoobrony. O ile do roku 1991 łącznie liczba zabójstw dokonanych przy użyciu broni krótkiej nigdy nie przekroczyła 7, a zdarzały się lata, kiedy wynosiła 0, to w roku 1992 takich zabójstw było już czterokrotnie więcej – 28, w 1993 roku – 39, w 1994 roku – 78 i w 1995 roku – 80.

Niewątpliwie znaczna część broni użytej w zabójstwach była bronią posiadaną **nielegalnie**, nie można jednak lekceważyć faktu, że liczba egzemplarzy broni krótkiej posiadanej **legalnie** wzrosła w 1997 roku o 4 119 czyli aż o 25%, w porównaniu z rokiem 1996.

W tym samym okresie lat 1960 – 1995 ogólna liczba zabójstw dokonanych za pomocą broni palnej innego rodzaju wynosiła w przypadku:

- karabinu – 23,
- samopalu, urzyna – 26 (w tym tylko w 1994 roku 10),
- pistoletu maszynowego – 14,
- broni myśliwskiej – 59,
- broni palnej innej – 38.

W latach dziewięćdziesiątych nie było roku, w którym nie odnotowano by zabójstwa, dokonanego za pomocą któregoś z powyżej omówionych rodzajów broni palnej.

Co zaś dotyczy **samobójstw** popełnionych przy użyciu broni palnej, to w latach 1988 – 1997 ich liczba wynosiła 476, na 51 658 zamachów samobójczych usiłowanych (współczynnik na 100 – 0,92):

- 1988 – 23 na 4 208 (0,55),
- 1989 – 29 na 3 657 (0,79),
- 1990 – 23 na 3 841 (0,60),
- 1991 – 25 na 4 327 (0,58),
- 1992 – 51 na 5 746 (0,89),
- 1993 – 57 na 5 928 (0,96),
- 1994 – 68 na 6 004 (1,13),
- 1995 – 62 na 5 988 (1,04),
- 1996 – 69 na 5 830 (1,18),
- 1997 – 69 na 6 129 (1,13).

Większe nasycenie społeczeństwa bronią palną sprawia, że coraz częściej staje się ona również narzędziem samobójstwa. W ciągu ostatnich 10 lat nastąpił w tym zakresie **dwukrotny** wzrost.

Broń palna staje się często narzędziem samobójstw osób, które są w nią wyposażone z racji wykonywanego zawodu. Na przykład w 1996 roku na 29 zamachów samobójczych policjantów aż 15 (51%) zostało dokonanych za pomocą broni służbowej (Krzyna, 1997, s. 29-30). Stanowiło to prawie jedną czwartą (23%) wszystkich samobójstw popełnionych przy użyciu broni palnej.

Różne czynniki (historyczne, społeczne, prawne), decydują o roli broni palnej w stosunkach społecznych. Metodologicznie błędne byłoby mechaniczne przenoszenie doświadczeń innych, odległych nieraz kulturowo, krajów na polski grunt. Wydaje się jednak, że straty wynikłe z faktu powszechnego posiadania broni przez obywateli przewyższają zyski. Należy bowiem wziąć pod uwagę także i inne czynniki, jak choćby wpływ broni palnej na poczucie bezpieczeństwa.

III. Społeczne i psychologiczne aspekty posiadania broni przez obywateli

Liberalizacja prawa w dziedzinie posiadania broni palnej może wpływać nie tylko na poziom i charakter przestępczości, lecz może także oddziaływać na poczucie bezpieczeństwa obywateli. Hemenway, Solnick i Azrael (1995, s. 121-132) przeprowadzili w 1994 roku telefoniczny, ogólnokrajowy, reprezentatywny sondaż wśród 800 Amerykanów dysponujących bronią i 400 nieuzbrojonych. Okazało się, że około 33% dorosłych dysponuje bronią palną. Mimo to 41% respondentów uzbrojonych (głównie kobiety, nie – biali i mieszkańcy miast) czułoby się mniej bezpiecznie, gdyby więcej osób spośród ich społeczności uzyskałoby dostęp do broni palnej, 40% czułoby się bezpieczniej, a dla 19% byłoby to obojętne. Jeżeli chodzi o respondentów nie posiadających broni, to 85% czułoby się mniej bezpiecznie, a tylko 8% – bardziej.

Odnosząc powyższe wyniki do całych Stanów Zjednoczonych, autorzy doszli do wniosku, że 71% obywateli czułoby się mniej bezpiecznie (zwłaszcza kobiety i osoby nieuzbrojone) a jedynie 19% – bardziej bezpiecznie, gdyby sąsiedzi weszli w posiadanie broni palnej.

Swego rodzaju paradoksem jest, na tym tle, opinia amerykańskich policjantów wyrażona podczas sondażu w 1995 roku (Funk, 1995, s. 775). Otóż 89% ankietowanych było zdania, że zakaz posiadania broni przez obywateli nie wpłynie na możliwość zaopatrzenia się w broń przez przestępców, a 90% uważało, iż uczciwi obywatele powinni mieć możliwość legalnego zakupu broni palnej dla celów sportowych lub samoobrony.

Uderzające jest podobieństwo pomiędzy odpowiedziami respondentów amerykańskich a wynikami polskimi, otrzymanymi w trakcie badania opinii publicznej przez CBOS w kwietniu 1996 roku (Roguska, 1996, s. 113). Otóż aż 83% respondentów polskich, zapewne w znakomitej większości nie dysponujących bronią palną, opowiedziało się za ograniczeniem posiadania broni palnej, a tylko 11% było przeciwnego zdania. Znamienne jest, że dwie trzecie ankietowanych wypowiedziało się za ograniczeniem dostępu także do broni gazowej, a tylko 28% było za ułatwieniem posiadania takiej broni. Zwolennikami liberalizacji przepisów byli przede wszystkim prywatni przedsiębiorcy, w mniejszym stopniu ludzie młodzi (do 44 roku życia), osoby mniej aktywne religijnie i – w odniesieniu do broni gazowej – osoby o najwyższych dochodach. Aczkolwiek respondenci nie byli pytani

wprost o wpływ broni palnej na ich poczucie bezpieczeństwa, należy domniemywać, iż odegrał on niebagatelną rolę przy udzielaniu odpowiedzi. „Uzyskane wyniki świadczą o tym, że w opinii społecznej liberalizacja przepisów regulujących dostępność broni przyczyniłaby się raczej do wzrostu przestępczości niż do zwiększenia osobistego bezpieczeństwa obywateli” (Roguska, 1996, s. 113).

O tym, jak wiele zależy od sposobu sformułowania pytań, świadczą wyniki telefonicznej sondy, przeprowadzonej w dniu 13 lipca 1998 r. w czasie telewizyjnego programu „Forum”. Telewidzowie opowiadali się za jedną z dwóch opcji: „Czy powszechne posiadanie broni wśród obywateli pomogłoby przeciwstawić się przestępczości?” albo „Czy – przeciwnie – oznaczałoby tylko dalszą eskalację przemocy?”. Za pierwszą tezę głosowało dokładnie dwa razy więcej osób (1855) niż za drugą (927).

Oczywiście nie należy także zapominać o reprezentatywności badań. Na pewno reprezentatywny sondaż OBOP, przeprowadzony w marcu 1998 roku, wykazał, że na pytanie „Czy czułbyś się bezpieczniej z osobistą bronią palną?” twierdząco odpowiedziało tylko 31% respondentów (zdecydowanie tak – 10%, raczej tak – 21%), przecząco zaś – dwukrotnie więcej osób – 61% (zdecydowanie nie – 26%, raczej nie – 35%). Nie miało zdania w tej kwestii 7% ankietowanych, a 1% stanowili posiadacze broni palnej, którzy chyba z definicji czują się bezpiecznie.

Wyniki głosowania około 150 uczestników „debaty oxfordzkiej” zorganizowanej przez firmę „Domochron” i Program „Dialog”, działający przy Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w Białymstoku, wykazały, że większość zebranych zaniegowała tezę, iż prawo do posiadania broni gwarantuje bezpieczeństwo obywateli (Palka, 1998, s. 23).

Przeprowadzona w maju 1998 roku przez tygodnik „Wprost” telefoniczna sonda („100 telefonów”) na temat „Czy należy ograniczyć prawo obywateli do posiadania broni palnej” przyniosła następujące rezultaty: twierdząco odpowiedziało 51% rozmówców, przecząco – 38%, a 11% nie miało zdania (RK, 1998, s. 8). Mimo że niereprezentatywne, także i to badanie jasno wskazuje na podobieństwo opinii i postaw społecznych wobec broni palnej, niezależnie od systemu prawnego i sposobu uregulowania tej kwestii w danym kraju.

IV. Prawne aspekty posiadania broni palnej przez obywateli

1. Prawne aspekty posiadania broni palnej przez obywateli w wybranych krajach

Celowe wydaje się ukazanie sytuacji w Polsce na tle Stanów Zjednoczonych i drugiego kraju o anglosaskim systemie prawnym, tj. Wielkiej Brytanii. Przedmiotem porównań będzie zatem państwo o permissywnym systemie w przedmiotowym zakresie, z 50 mln właścicieli ponad 220 mln sztuk broni i ponad 13 tys. zabójstw dokonanych za pomocą broni krótkiej (w 1992 roku) i państwo o obecnie skrajnie restrykcyjnym systemie, z 900 tys. właścicieli 5 mln sztuk broni (przed 1997 rokiem) i 33 zabójstwami przy użyciu broni krótkiej (w 1992 roku) (Helliker, 1994, s. 11).

1. 1. Stany Zjednoczone

Druga Poprawka Konstytucji Stanów Zjednoczonych, uchwalona w 1791 roku, stanowi, że: „Dobrze zorganizowana milicja jest niezbędna dla bezpieczeństwa wolnego państwa, prawo ludzi do posiadania i noszenia broni nie może być naruszone” (Konstytucja Stanów Zjednoczonych, 1990, s. 30).

To, z pozoru jasne, postanowienie, jest interpretowane w amerykańskiej nauce prawa konstytucyjnego w dwojaki sposób. Zwolennicy „prawa indywidualnego” uważają, że Druga Poprawka stanowi źródło **indywidualnego** prawa obywatelskiego do posiadania i noszenia broni. Zwolennicy „prawa kolektywnego” twierdzą natomiast, iż Druga Poprawka tworzy podstawę dla **kolektywnego** prawa stanów do utrzymywania uzbrojonych formacji (Funk, 1995, s. 776 i nast.). Sąd Najwyższy po raz pierwszy miał okazję do wykładni tego przepisu w roku 1939, w sprawie *United States v. Miller*, w której oskarżonym zarzucono posiadanie tzw. obrzyna. Sąd opowiedział się za interpretacją kolektywną, stając na stanowisku, że taka broń nie ma rozsądnego związku z dobrze zorganizowaną milicją, a jej użycie nie ma nic wspólnego ze wspólną obroną. Pół wieku później, w sprawie *United States v. Verdugo – Urquidez* (1990), Sąd Najwyższy uznał, że użyty w Drugiej Poprawce termin „ludzie” odnosi się jednak do indywidualnych Amerykanów. Obie cytowane sprawy były jednak sprawami federalnymi, a Sąd, jak dotąd, nie miał okazji roz-

strzygać prawa do broni palnej na kanwie którejś z około 20 tysięcy stanowych i lokalnych regulacji prawnych.

Istnieją stanowe ustawy, tzw. melting – point laws, które wymagają dotrzymywania określonego reżimu technologicznego przy produkcji broni, określając minimalną temperaturę topnienia stopu w celu niedopuszczenia na rynek kiepskich egzemplarzy broni, tzw. „okazji sobotniej nocy” (Funk, 1995, s. 764). Na przykład w Illinois, Południowej Karolinie i na Hawajach ta graniczna temperatura wynosi 800 stopni Fahrenheita, a w Minnesocie już 1000 stopni. Te przepisy mają na celu zapobiegać produkcji niebezpiecznych pistoletów czy rewolwerów i ułatwiać ewentualną identyfikację balistyczną. Ich znaczenie jest jednak poddawane w wątpliwość (Funk, 1995, s. 765 – 766).

W większości stanów obowiązują przepisy wymagające od kupującego broń krótką, aby poczekał krótką chwilę by policja mogła sprawdzić jego kartę karną. Prawo Północnej Karoliny wymaga uzyskania pozwolenia od szeryfa, który ma 30 dni na sprawdzenie kandydata. Nie ogranicza się jednak liczby pozwoleń na jedną osobę, toteż przy średniej 2.2. trafiają się hobbisci mający i po 25 pozwoleń (Cook; Molliconi; Cole, 1995, s. 67).

Restrykcje dotyczące noszenia ukrytej broni należą do najpopularniejszych środków kontroli broni palnej (Mcdowall; Loftin; Wiersema, 1995, s. 193). W 1987 roku Floryda porzuciła standard „may issue”, według którego pozwolenie na noszenie ukrytej broni otrzymywały jedynie osoby szczególnie narażone na niebezpieczeństwo i przyjęła standard „shall issue”, polegający na tym, że każda osoba spełniająca określone wymogi musi dostać takie pozwolenie. Owe kryteria to wiek powyżej 21 lat, zamieszkanie na terenie stanu przez okres co najmniej 6 miesięcy, niekaralność, brak niektórych nałogów (alkoholizmu i narkomanii), poddanie się procedurze pobrania odcisków palców, ukończenie kursu w zakresie bezpieczeństwa i wreszcie wniesienie niewielkiej opłaty. Co więcej, ustawa ta zezwoliła każdemu na noszenie, nawet bez pozwolenia, broni palnej w sposób jawny (McKenzie; Gallagher, 1989, s. 210). Do 1995 roku w ślad za Florydą poszło 27 dalszych stanów.

Mcdowall, Loftin i Wiersema (1995a, s. 201 – 202) na podstawie badań na Florydzie, w Mississippie i Oregonie stwierdzili, że po wprowadzeniu odnośnych regulacji liczba zabójstw dokonanych przy użyciu broni palnej wzrosła średnio o 26%, podczas gdy liczba zabójstw popełnionych za pomocą innych narzędzi wzrosła niespełna o 1%. Autorzy wyciągnęli dwa wnioski: pierwszy, bardziej radykalny tej treści, że ustawy realizujące standard „shall issue” nie wpływają na obniżenie liczby zabójstw i drugi, że ustawy te mogą się przyczyniać do wzrostu liczby zabójstw, albowiem przestępcy, licząc się z tym, że potencjalna ofiara może być uzbrojona, pierwsi mogą sięgać po broń, uprzedzając spodziewaną obronę. Artykuł Mcdowalla, Loftina i Wiersemy (1995 a, s. 193-206) wywołał

bardzo ożywioną dyskusję dotyczącą strony metodologicznej ich badań (Polsby, 1995, s. 207-220; McDowall; Loftin; Wiersema, 1995 b, s. 221-226; Polsby, 1995 b, s. 227-230), ale spowodowaną też niewątpliwie rangą i skalą zjawiska.

Na drugim biegunie znajdują się takie, w tym przypadku federalne, regulacje, jak zakaz z 1976 roku posiadania broni krótkiej na terenie Dystryktu Columbia czyli Waszyngtonu. Spowodował on, że liczba zabójstw i samobójstw dokonanych przy użyciu broni palnej spadła o jedną czwartą, podczas gdy w sąsiednich stanach Maryland i Wirginia, gdzie takiego zakazu nie było, oba te zjawiska utrzymały się na dawnym poziomie (Taubes, 1992, s. 215).

W Stanach Zjednoczonych od 30 lat obowiązuje ustawa *Gun Control Act, 1968*, która nakłada na sprzedawców broni istotne ograniczenia podmiotowe i przedmiotowe, jak na przykład zakaz sprzedaży osobie spoza stanu, zakaz sprzedaży broni długiej małoletnim i broni krótkiej młodocianym, zakaz sprzedaży broni osobom oskarżonym o przestępstwo zagrożone karą ponad roku pozbawienia wolności, osobom uchylającym się od odpowiedzialności lub złożenia zeznań, narkomanom oraz chorym psychicznie. W 1987 roku Kongres uzupełnił tę listę między innymi o nielegalnych imigrantów, osoby, które zrzekły się obywatelstwa oraz będące pod dozorem za awantury domowe i nękanie (Jacobs; Potter, 1995, s. 94-95).

W 1993 roku uchwalono, po długich debatach, ustawę Brady'ego (*The Brady Handgun Violence Prevention Act*), rzekomo „najważniejszy federalny akt prawny w dziedzinie kontroli broni palnej w tej generacji” (Jacobs; Potter, 1995, s. 101). Ustawa ta zabrania sprzedaży broni krótkiej m.in. byłym przestępcom, byłym pacjentom psychiatrycznym, nieletnim i narkomanom. Wymaga ona odłożenia sprzedaży na 5 dni roboczych, aby policja mogła sprawdzić klienta. Sprzedaż może dojść do skutku jedynie wtedy, gdy klient nie należy do żadnej z wymienionych kategorii osób bądź policja nie udzieliła odpowiedzi w wymaganym terminie.

Aczkolwiek optymiści sądzą, że ustawa Brady'ego zapobiega rocznie 40 tysiącom umów sprzedaży broni niewłaściwym osobom – według obliczeń Departamentu Sprawiedliwości, do połowy 1997 roku, dzięki niej nie doszło do skutku 186 tys. transakcji (Levy, 1997, s. 44) – w rzeczywistości jej prewencyjne oddziaływanie jest znacznie słabsze. Przede wszystkim dotyczy ona wyłącznie **broni krótkiej**. Francisco Duran, który ostrzelał w październiku 1994 roku Biały Dom z półautomatycznego karabinu, kupił go w tym samym sklepie, w którym odmówiono mu, na mocy ustawy Brady'ego, natychmiastowej sprzedaży pistoletu!

Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms (BATF), odpowiedzialne za wykonanie ustawy, ma zbyt małe środki, aby skutecznie kontrolować 284 tysiące sprzedawców broni. Na przykład w 1990 roku jedynie 2% sprzedawców, z wyjątkiem dealerów broni maszyno-

wej, zostało skontrolowanych (Cook; Molliconi; Cole, 1995, s. 75). Z drugiej strony kontrola klientów przez policję jest często iluzoryczna, jako że nie ma ona praktycznych możliwości sprawdzenia, czy dana osoba jest psychicznie chora, uzależniona itp., po prostu z braku łatwo dostępnych, aktualnych baz danych (ogólnopństwowy bank takich danych ma powstać w 1998 roku). W dodatku ustawa wymaga od policjantów jedynie „rozsądnych starań”, co BATF rozumie jako „minimalne starania polegające na sprawdzeniu zwykle dostępnych rejestrów” (Jacobs; Potter, 1995, s. 107).

Istotnym brakiem ustawy jest także to, że nie odnosi się ona do alternatywnego rynku używanej broni, możliwej do kupienia od ulicznego sprzedawcy, z ogłoszenia bądź od przyjaciela albo krewnego. A ocenia się, że ten drugi rynek jest równy rynkowi oficjalnemu, na którym w latach osiemdziesiątych, sprzedawano rocznie około 4,5 miliona sztuk broni palnej, w tym 2,1 egzemplarzy broni krótkiej (Cook; Molliconi; Cole, 1995, s. 82).

1.2. Wielka Brytania

Dnia 16 marca 1996 roku w sali gimnastycznej szkoły podstawowej w Dunblane, w Szkocji, niejaki Thomas Hamilton zastrzelił nauczycielkę i 16 dzieci z 9 mm pistoletu Browning, po czym popełnił samobójstwo strzelając do siebie z rewolweru Smith & Wesson kalibru 0,357 cala. Nie wygasła jeszcze pamięć o masakrze w angielskim miasteczku Hungerford, kiedy to w sierpniu 1987 roku Michel Ryan, członek miejscowego klubu strzeleckiego, zanim zadał sobie śmierć z 9 mm Beretty, zamordował za pomocą AK-47, chińskiego Kałasznikowa, 16 osób, a 15 zranił (Warlow, 1997, s. 3-4).

Nie ulega wątpliwości, że obie te masakry istotnie przyczyniły się do kolejnych nowelizacji *The Firearms Act, 1968*. Aktualnie obowiązująca od 1 marca 1998 roku ustawa *The Firearms (Amendment) Act, 1997* zakazuje obywatelom posiadania broni palnej krótkiej pod karą do 10 lat pozbawienia wolności. W pierwszym etapie obowiązywania ustawy, która pierwotnie dotyczyła tylko broni o kalibrze powyżej 0,22 cala, zdano około 116 tysięcy sztuk pistoletów i rewolwerów (Turska, 1998, s. 13).

2. Prawne aspekty posiadania broni przez obywateli w Polsce

2.1. Prawne aspekty posiadania broni przez obywateli w latach 1918 – 1939

Chronologicznie pierwszym aktem odnoszącym się do kwestii posiadania broni palnej przez obywateli był dekret Naczelnika Państwa o nabywaniu i posiadaniu broni i amunicji z 25 stycznia 1919 roku (Dz. Praw, nr 9, poz. 123). Dekret ten w art. 1 wprowadzał zasadę pozwolenia odpowiedniej władzy państwowej. W interesującym nas zakresie konkretyzo-

wał ją art. 3, w myśl którego pozwolenie na posiadanie broni myśliwskiej lub palnej krótkiej dla obrony osobistej wydawał Minister Spraw Wewnętrznych lub organy przezeń upoważnione oraz rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 stycznia 1919 r. w przedmiocie posiadania broni palnej i materiałów wybuchowych (Dz. Praw nr 9, poz. 133), którego ust. 4 upoważniał do wydawania pozwoleń na posiadanie broni myśliwskiej i palnej krótkiej policję komunalną, za zgodą komisarza ludowego. Za posiadanie broni myśliwskiej lub krótkiej palnej bez zezwolenia groziła kara aresztu do 3 miesięcy lub grzywny do 3000 marek oraz obligatoryjna konfiskata broni. Do nakładania tych kar w drodze administracyjnej zostali upoważnieni komisarze ludowi (ust. 5 cyt. rozporządzenia).

Ów nader lakoniczny, liczący tylko 7 artykułów akt, rychło okazał się nieprzystający do szybko zmieniającej się rzeczywistości. Od 1 stycznia 1933 roku zaczęło obowiązywać liczące 57 artykułów rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1932 roku (Dz. U. nr 94, poz. 807), a w kwietniu 1933 roku weszło w życie rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych o pozwoleńiach na broń do użytku osobistego oraz nabywaniu i pozbywaniu się tej broni z 23 marca 1933 roku (Dz. U. nr 22, poz. 179).

Rozporządzenie Prezydenta definiowało broń bardzo szeroko, jako każde narzędzie przeznaczone do zadawania bezpośrednio lub pośrednio urazów cielesnych (art. 1, ust. 1), ale nie obejmowało broni białej (art. 3). Utrzymano oczywiście zasadę, iż broń można nabywać, posiadać lub nosić w celach osobistych tylko na zasadzie pozwolenia władzy (art. 18 ust. 1). Wyjątek stanowiła broń palna wytworzona przed 1850 rokiem, wiatrówki kalibru najwyżej 6 mm, aparaty automatyczne służące wyłącznie do zabezpieczenia dostępu do budynków lub poszczególnych pomieszczeń przed wtargnięciem osób niepowołanych oraz aparaty służące do uboju koni i bydła rzeźnych (§§ 23 rozporządzenia Min. Spraw Wew.).

Pozwolenie wydawały powiatowe władze administracji ogólnej według **swobodnego uznania**, osobom nie wzbudzającym żadnych obaw, że użyją broni w celach sprzecznych z interesem Państwa albo bezpieczeństwem, spokojem lub porządkiem publicznym. Przesłankami negatywnymi był wiek poniżej 17 lat – choć na prośbę rodziców lub opiekunów pozwolenie na broń dla celów sportowych lub łowieckich mogło być wydane nieletnim powyżej 14 lat, choroba umysłowa, nałogowy alkoholizm lub narkomania, włóczęgostwo oraz dwukrotna karalność za przekroczenie tego samego przepisu rozporządzenia co do nabywania, posiadania i noszenia broni, o ile od ostatniego ukarania nie upłynęły 3 lata (art. 19, i 20). Należy zauważyć, że rozporządzenie nie przewidywało żadnych ograniczeń **przedmiotowych**, określających potrzebę wydania pozwolenia na broń.

Pozwolenie wydawano na 3 lata, z możliwością przedłużania na dalsze okresy trzyletnie (§§ 7). Były trzy rodzaje pozwoleń:

- na prawo posiadania broni, uprawniające do posiadania danej broni w mieszkaniu albo w obrębie innego oznaczonego lokalu,
- na prawo posiadania i noszenia broni, uprawniające do posiadania i noszenia broni wszędzie, gdzie nie jest to prawnie zabronione
- na prawo posiadania zbioru broni, uprawniające do posiadania i przechowywania określonej broni w oznaczonych pomieszczeniach (art. 22 ust. 1; § 2-4).

Na mocy art. 24 ust. 1 rozporządzenia powiatowa władza administracji ogólnej miała prawo cofnąć pozwolenie w każdym czasie, jeśli uznała to za wskazane ze względu na interes Państwa albo bezpieczeństwo, spokój lub porządek publiczny oraz miała obowiązek cofnąć pozwolenie, jeśli zaistniały negatywne przesłanki z art. 20.

Rozporządzenie Prezydenta z 1932 roku było aktem nowoczesnym, kompleksowo i racjonalnie normującym problematykę broni palnej, amunicji i materiałów wybuchowych. Nic więc dziwnego, że obowiązywało przez blisko 30 lat, nawet w odmiennych warunkach społeczno – politycznych, a następny akt tej materii dotyczący – ustawa z 1961 roku – była w pewnej mierze na nim wzorowana.

2.2. Prawne aspekty posiadania broni przez obywateli w latach 1945 – 1998

2.2.1. Ustawa o broni, amunicji i materiałach wybuchowych z 1961 roku

Ustawa o broni, amunicji i materiałach wybuchowych z 31 stycznia 1961 roku (Dz. U. nr 6, poz. 43) pod pojęciem broni rozumie broń palną krótką, broń myśliwską i sportową. Art. 4 utrzymuje zasadę, że broń wolno posiadać tylko na podstawie pozwolenia, ówczesnie wydawanego przez organy Milicji Obywatelskiej (Policji) – konkretnie komendanta wojewódzkiego, a w odniesieniu do broni pneumatycznej i białej – rejonowego (§ 1 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie określenia organów właściwych do wydawania pozwoleń na broń, ustalenia wzorów pozwoleń na broń oraz określenia istotnych części broni i amunicji z 29 października 1990 r. (Dz. U. z 1994 r., nr 5, poz. 22). Pozwolenie na broń może zawierać zakaz noszenia broni. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie rozciągnięcia niektórych przepisów ustawy o broni, amunicji i materiałach wybuchowych na poszczególne rodzaje broni białej oraz przedmioty, których używanie może zagrozić bezpieczeństwu publicznemu z 29 października 1990 r. (Dz. U. nr 76, poz. 451, z późn. zm.), uznało za broń także pistolety, rewolwery i inne przedmioty do miotania chemicznych środków obezwładniających oraz odstrzeliwania amunicji alarmowej i sygnałowej, przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą ładunków elektrycznych, z wyjątkiem przedmiotów o średniej wartości prądu w obwodzie nieprzekraczającej 10 mA i energii nieprzekraczającej 300 mJ, jeśli można się

uwolnić od ich działania, kusze, ostrza ukryte w przedmiotach nie mających wyglądu broni, pałki giętkie z częściami z ciężkiego i twardego materiału, nunczaki i kastety. Pozwolenia na broń nie wymagają tylko pistolety alarmowe o kalibrze do 6 mm (§ 1, pkt. 1 – 4).

Pozwolenie nie może być wydane osobom małoletnim, chorym psychicznie, osobom znanym jako narkomani, osobom bez stałego miejsca zamieszkania lub źródła utrzymania oraz osobom, co do których istnieje obawa, że użyją broni w celach sprzecznych z interesem bezpieczeństwa Państwa lub porządku publicznego (art. 7). Małoletnim powyżej 16 lat może być wydane pozwolenie na broń sportową.

Fundamentalną różnicę w porównaniu z poprzednim aktem wprowadza art. 5, dotyczący przedmiotowych, pozytywnych przesłanek wydania pozwolenia na broń. Otóż w myśl tego przepisu organy Policji wydają pozwolenie, jeżeli okoliczności faktyczne, na które powołuje się dana osoba, uzasadniają jego wydanie. Decyzja wydana na podstawie art. 5 ust. 1 ustawy nie ma charakteru decyzji uznaniowej, lecz jest to tzw. **decyzja związana**, o czym *expressis verbis* poucza wyrok NSA z 9 marca 1994 r., III SA 702/93, OSP 1995, 7 – 8, poz. 157. Uzależniona jest ona od wystąpienia przesłanki pozytywnej (okoliczności faktyczne uzasadniające wydanie pozwolenia) i braku przesłanek negatywnych (z art. 7). Organ wydający pozwolenie kontroluje jedynie występowanie tych przesłanek, nie ma natomiast możliwości podejmowania decyzji według uznania (Mincer – Jaśkowska, 1993, s. 42). Tak więc jeżeli zachodzą okoliczności wymienione w art. 5 ust. 1 ustawy, organy Policji mają obowiązek wydania pozwolenia na broń.

Kluczową sprawą staje się w tym wypadku ustalenie, możliwe tylko na gruncie konkretnej sprawy, owych okoliczności faktycznych uzasadniających wydanie pozytywnej decyzji. Naczelny Sąd Administracyjny sformułował ogólne kryteria takiej decyzji w wyrokach z 25 lutego 1991 r., III SA 1233/90, OSP 1993, 6, poz. 115, i z 9 marca 1994 r., III SA 702/93, OSP 1995, 7 – 8, poz. 157. Od strony formalnej powinna ona być logiczna, zgodna z zasadami doświadczenia życiowego i oparta na przesłankach znajdujących odzwierciedlenie w zebranych materiałach dowodowych (por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego – Ośrodek Zamiejscowy w Katowicach z 7 lutego 1991 r., SA/Ka 848/90, OSP 1993, 1, poz. 19). Od strony merytorycznej zaś pozwolenie na broń gazową (a więc tym bardziej na broń palną) można, według NSA, wydać jedynie w wypadku, gdy zagrożenie dla życia lub zdrowia wnioskodawcy jest większe niż niebezpieczeństwo, na które jest narażony przeciętny obywatel. Chodzi tu o sytuację, wyjaśnił NSA, w której dana osoba do tego stopnia wyróżnia się z ogółu społeczeństwa, że owo wyróżnienie stwarza duże prawdopodobieństwo ataku ze strony osób trzecich (wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 9 marca 1994 r., III SA 702/93, OSP 1995, 7 – 8, poz. 157). Wyrok ten został wydany w sprawie 77-letniego, częściowo niewidomego, staruszka, który prosił

o zezwolenie na posiadanie broni gazowej w celu obrony przed sąsiadami, którzy dobijają się po pijanemu do jego drzwi i okien oraz świecą mu w okna, chcąc w ten sposób zmusić go do opuszczenia domu.

Taka wykładnia ustawy zasługuje na akceptację, jako że sprzyja restrykcyjnej polityce w zakresie dostępności broni palnej.

Odejściem od takiej polityki był projekt ustawy o broni i amunicji z 1996 roku (wersja II z kwietnia 1997 r.) (Wójcikiewicz; Widacki; Kardas, 1996, s. 1-9). Projekt nie zawierał bowiem normy pozytywnie określającej przesłanki wydania pozwolenia na broń (odpowiednika art. 5 ustawy), a w art. 16 ust. 1 wyliczono jedynie standardowe negatywne przesłanki podmiotowe uniemożliwiające wydanie pozwolenia. O okolicznościach faktycznych stanowiących podstawę do wydania pozwolenia była mowa jedynie w art. 19 ust. 2, przy okazji unormowania przesłanek jego cofnięcia. W świetle tego projektu każda osoba, inna niż wymienione w art. 16 ust. 1, otrzymałaby zezwolenie na broń, gdyby o nie wystąpiła. Byłaby to więc sytuacja analogiczna do amerykańskiego standardu „shall issue”, być może z podobnymi konsekwencjami. Nie można zatem wykluczyć, że liberalizacja w dziedzinie wydawania pozwoleń na broń palną spowodowałaby znaczne pogorszenie stanu bezpieczeństwa publicznego.

2.2.2. Projekt ustawy o broni i amunicji z 1998 roku

Przygotowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji wniesiony przez rząd do Sejmu w połowie 1998 roku, projekt ustawy o broni i amunicji z 24 czerwca 1998 roku, hołduje ugruntowanej już od dziesiątków lat zasadzie reglamentacji. Mianowicie właściwe organy Policji wydają pozwolenie na broń, jeżeli okoliczności, na które powołuje się osoba ubiegająca się o pozwolenie, **w ocenie tych organów uzasadniają jego wydanie.** (art. 11 ust. 1). Podobnie jak w ustawie o broni, amunicji i materiałach wybuchowych z 1961 roku, jest to decyzja związana, której interpretacja prawna pozostaje taka sama, jak pod rządami tej ustawy. W nowej ustawie powinno się jednak znaleźć merytoryczne kryterium oceny okoliczności faktycznych sformułowane przez Naczelny Sąd Administracyjny. Jakkolwiek jest ono obarczone wadą niedookreśloności, to jego zastosowanie pozwoliłoby zmniejszyć w istotnym stopniu nieuniknioną arbitralność organu wydającego pozwolenie na broń.

Pozwolenie na broń palną wydaje komendant wojewódzki, a pozwolenie na broń pneumatyczną, broń białą (ostrza ukryte, kastety i nunczaki, pałki z wkładkami i przedmioty do miotania ostrzy), kusze oraz broń elektryczną – komendant rejonowy (art. 10), przy czym można w pozwoleniu ograniczyć lub wykluczyć możliwość noszenia broni (art. 11 ust. 3).

Projekt zalicza do broni palnej broń bojową, myśliwską, sportową, gazową, alarmową i sygnałową (art. 4), definiując broń palną w sposób umożliwiający zaliczenie do niej w szczególności broni gazowej (art. 7): „(...) Bronią palną jest niebezpieczne dla życia lub zdrowia urządzenie, które w wyniku działania sprężonych gazów, powstających na skutek spalania materiału miotającego, jest zdolne do wyrzucenia pocisku lub substancji z lufy albo z elementu zastępującego lufę, a przez to do rażenia celów na odległość”. Rozwiązanie takie, zresztą zgodne z definicją broni palnej zawartą w *Europejskiej konwencji o kontroli posiadania i nabywania broni palnej przez osoby fizyczne* (załącznik 1) z 28 czerwca 1978 r., zasługuje na aprobatę pomimo istnienia odmiennych poglądów w kryminalistyce (Hanausek, 1992, s. 62-63, por. jednak Hanausek, 1998, s. 9) i mimo określonych konsekwencji prawnych (np. art. 263 k.k.). Medyczno-sądowe skutki strzału oddanego z broni gazowej z bliskiej odległości czy wręcz z przystawienia, w pełni uzasadniają zaliczenie tej broni do broni palnej.

Pozwolenia na broń nie wymaga w szczególności posiadanie dotychczas reglamentowanych ręcznych miotaczy gazu obezwładniającego, broni alarmowej o kalibrze do 6 mm i broni elektrycznej o ustalonych parametrach, tj. średniej wartości prądu w obwodzie nieprzekraczającej 10 mA i energii nieprzekraczającej 300 mJ (art. 12).

Negatywne przesłanki podmiotowe pozostały w zasadzie niezmienione, z wyjątkiem słusznej zasady, że pozwolenia nie wydaje się osobom w wieku poniżej 21 lat (art. 16). Nie przewidziano w tym zakresie żadnych wyjątków, mimo, a może właśnie dlatego, że współczesna młodzież dojrzewa szybciej niż przedwojenna.

Istotnym novum jest słuszne ograniczenie ważności pozwolenia na broń palną bojową do lat 5 oraz wymóg poddania się egzaminowi oraz badaniom nie tylko lekarskim, lecz także psychologicznym (art. 10, ust. 5).

Zarówno przyznanie, jaki i cofnięcie pozwolenia na broń następuje w drodze decyzji administracyjnej ze wszystkimi prawnymi tego konsekwencjami (art. 13 ust. 1, art. 20). Jakkolwiek projekt tego nie przesądza, należy oczywiście uznać, że odmowa wydania pozwolenia na broń musi także mieć postać decyzji administracyjnej. W szczególności, choć projekt także nie reguluje tego trybu, od negatywnej decyzji służy stronie odwołanie na ogólnych zasadach wyrażonych w art. 127 kodeksu postępowania administracyjnego. Strona może odwołać się tylko do jednej instancji, a do rozpatrzenia odwołania powołany jest właściwy organ wyższego stopnia, w tym przypadku Komendant Główny Policji.

Na decyzję Komendanta Głównego Policji, a także na jego bezczynność, strona może wnieść skargę do Naczelnego Sądu Administracyjnego, na podstawie art. 16 ust. 1 oraz art. 20 ustawy z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym (Dz. U. Nr 74, poz. 368, z późn. zm.).

Istotną wadą projektu jest jednak brak przepisu pozwalającego na natychmiastowe odebranie pozwolenia i przejęcie broni do depozytu, w przypadku, gdy zwłoka grozi niebezpieczeństwem, którą to sytuację przewidywało zarówno rozporządzenie Prezydenta (art. 24 ust. 2), jak i ustawa z 1961 roku (art. 11 ust. 2).

Art. 21 tworzy podstawy prawne dla alternatywnego rynku używanej broni, albowiem zezwala na zbywanie broni pomiędzy osobami posiadającymi pozwolenie na ten sam rodzaj broni. Z drugiej strony projekt przewiduje abolicję dla dotychczasowych nielegalnych posiadaczy broni palnej (art. 54).

V. Wnioski

1. Koszty powszechnego dostępu do broni palnej mierzone bilansem społecznych strat i zysków, przemawiają przeciwko liberalnej polityce prawodawczej w tej dziedzinie (Wójcikiewicz, Widacki, 1998, s. 407).

2. Upowszechnienie broni palnej w Polsce nie leży ani w interesie bezpieczeństwa obywateli, ani bezpieczeństwa państwa. W tej mierze udaje się, jak dotąd, zachować rozsądny kompromis zarówno, gdy chodzi o ustawodawstwo, jak i praktykę w dziedzinie uzbrojenia obywateli. Rola broni palnej jako narzędzia dla samoobrony jest bowiem dość iluzoryczna. Wydaje się, że znacznie efektywniejsza do samoobrony i bezpieczniejsza dla samego użytkownika i jego otoczenia byłaby broń elektryczna, która jest niestety mało popularna w naszym kraju.

3. Projekt ustawy o broni i amunicji z 1998 roku generalnie zasługuje na akceptację, aczkolwiek wymaga uzupełnień, w szczególności w zakresie określenia kryteriów oceny okoliczności uzasadniających wydanie pozwolenia na broń oraz w przedmiocie możliwości natychmiastowego, prewencyjnego odebrania pozwolenia i przejęcia broni do depozytu, w przypadku, gdy zwłoka grozi niebezpieczeństwem.

4. Kandydaci na posiadaczy i posiadacze broni palnej powinni być starannie monitorowani przez policję. W tym kontekście uwidacznia się istotna rola dzielnicowego, jako policjanta dobrze znającego członków swojej lokalnej społeczności i mogącego dzięki temu działać prewencyjnie wobec sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa publicznego przez posiadacza broni palnej.

5. Istnieje potrzeba przeprowadzenia w Polsce badań nad rolą broni palnej w obronie koniecznej.

VI. Piśmiennictwo

Źródła

- Dekret Naczelnika Państwa z 25 stycznia 1919 r. o nabywaniu i posiadaniu broni i amunicji (Dz. Praw Nr 9, poz. 123).
- Europejska konwencja o kontroli posiadania i nabywania broni palnej przez osoby fizyczne z 28 czerwca 1978 r.
- Konstytucja Stanów Zjednoczonych z 17 września 1787 r.
- Projekt ustawy o broni i amunicji z 24 czerwca 1998 r.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 29 stycznia 1919 r. w przedmiocie posiadania broni palnej i materiałów wybuchowych (Dz. Praw Nr 12, poz. 133).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 23 marca 1933 r. o pozwoleniach na broń do użytku osobistego oraz nabywaniu i pozbywaniu się tej broni (Dz. U. Nr 22, poz. 179).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 29 października 1990 r. w sprawie określenia organów właściwych do wydawania pozwoleń na broń, ustalenia wzorów pozwoleń na broń oraz określenia istotnych części broni (Dz. U. z 1994 r., Nr 5, poz. 22).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 29 października 1990 r. w sprawie rozciągnięcia niektórych przepisów ustawy o broni, amunicji i materiałach wybuchowych na poszczególne rodzaje broni białej oraz przedmioty, których używanie może zagrozić bezpieczeństwu publicznemu (Dz. U. Nr 76, poz. 451, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1932 r., prawo o broni, amunicji i materiałach wybuchowych (Dz. U. Nr 94, poz. 807).
- Ustawa o Naczelnym Sądzie Administracyjnym z 11 maja 1995 r. (Dz. U. Nr 74, poz. 368, z późn. zm.).
- Ustawa z 31 stycznia 1961 r. o broni, amunicji i materiałach wybuchowych (Dz. U. Nr 6, poz. 43, z późn. zm.).
- Wyrok NSA – Ośrodek Zamiejscowy w Katowicach z 7 lutego 1991 r., SA/Ka 848/90, OSP 1993, 1, poz. 19.
- Wyrok NSA z 9 marca 1994 r., III SA 702/93, OSP 1995, 7 – 8, poz. 157.
- Wyrok NSA z 25 lutego 1991 r., III SA 1233/90, OSP 1993, 6, poz. 115.

Opracowania

- Analiza statystyczna dot. ilości jednostek broni oraz ilości wydawanych pozwoleń na broń w 1997 r. (1998). Warszawa: Komenda Główna Policji.
- Bulenda T., Rzepliński A. (1998). Użycie broni palnej przez organy ochrony porządku i bezpieczeństwa, [w:] *Bezpieczny obywatel – bezpieczne państwo*, red. J. Widacki, J. Czapska, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 233 – 279.
- Cook P.J., Molliconi S., Cole T.B. (1995). Regulating gun markets, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 86, 1, 59 – 91.
- Filar M. (1997). Prawo posiadania broni palnej jako obywatelskie prawo podmiotowe, *Państwo i Prawo*, 5, 41 – 53.
- Funk T.M. (1995). Gun control and economic discrimination: the melting – point case – in – point, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 85, 3, 764 – 806.
- Green G.S. (1987). Citizen gun ownership and criminal deterrence: theory, research, and policy, *Criminology*, 25, 1, 63 – 81.
- Hanausek T. (1992). Aktualne problemy dotyczące pojęcia broni palnej w polskiej teorii kryminalistyki, *Przegląd Sądowy*, 4, 59 – 70.
- Hanausek T. (1998). Problemy z bronią palną, *Gazeta Policyjna*, 47, 9.
- Helliker K. (1994). W Wielkiej Brytanii najlepiej uzbrojeni są kryminaliści, *Gazeta – The Wall Street Journal Europe*, 6, 1, 10 – 11.
- Hemenway D. (1997). Survey research and self – defense gun use: an explanation of extreme overestimates, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 87, 4, 1430 – 1445.
- Hemenway D., Solnick S., Azrael D.R. (1995). Firearms and community feeling of safety, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 86, 1, 121 – 132.
- Hofmański P. (1995). Konwencja Europejska a prawo karne, Toruń: TNOiK.
- Jacobs J.B., Potter K.A. (1995). Keeping guns out of the „wrong” hands: the Brady law and the limits of regulation, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 86, 1, 93 – 120.
- Kleck G., Gertz M. (1995). Armed resistance to crime: the prevalence and nature of self – defense with a gun, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 86, 1, 150 – 187.
- Kleck G., Gertz M. (1997). The illegitimacy of one – sided speculation: getting the defensive gun use estimate down, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 87, 4, 1446-1461.
- Krzyna I. (1997). Samobójstwa wśród policjantów, *Policyjny Biuletyn Szkoleniowy*, 2, 29-30.
- Mcdowall D., Loftin C., Wiersema B. (1995a). Easing concealed firearms laws: effects on homicide in three states, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 86, 1, 193 – 206.

- McDowall D., Loftin C., Wiersema B. (1995b). Additional discussion about easing concealed firearms laws, The Journal of Criminal Law & Criminology, 86, 1, 221 – 226.
- McKenzie I.K., Gallagher G.P. (1989). Behind the Uniform. Policing in Britain and America, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Mincer-Jaśkowska M. (1993). Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 25 lutego 1991 r., III SA 1233/90, OSP, 6, 265 – 268.
- Palka P. (1996). Zabójstwo przy użyciu broni palnej, Jurysta, 10 – 11, 34 – 35.
- Palka P. (1998). Broń palna a poczucie bezpieczeństwa obywateli, Jurysta, 5, 21 – 23.
- Polsby D.D. (1995a). Firearms costs, firearms benefits and the limits of knowledge, The Journal of Criminal Law & Criminology, 86, 1, 207 – 220.
- Polsby D.D. (1995b). Daniel D. Polsby replies, The Journal of Criminal Law & Criminology, 86, 1, 227 – 230.
- RK. (1998). 100 telefonów. Ręce do góry, Wprost, 20, 8.
- Roguska B. (1996). Sposoby walki z przestępczością, Serwis Informacyjny CBOS, 5, 104-122.
- Smith T.W. (1997). A call for a truce in the DGU war, The Journal of Criminal Law & Criminology, 87, 4, 1462 – 1469.
- Taubes G. (1992). Violence epidemiologists test the hazards of gun ownership, Science, 258, 213 – 215.
- Turska E. (1998). Wysokie kary dla niesubordynowanych, Rzeczpospolita, 2 lutego, 13.
- Warlow T. (1997). Legislative responses to the criminal use of firearms, Contact, 25, 3-8.
- Widacki J. (1998). Opinia o projekcie ustawy o broni i amunicji (druk sejmowy 479), maszynopis, 1-5.
- Wolfgang M.E. (1995). A tribute to a view I have opposed, The Journal of Criminal Law & Criminology, 86, 1, 188-192.
- Wójcikiewicz J., Widacki J. (1998). Społeczne koszty dostępności broni palnej [w:] Bezpieczny obywatel – bezpieczne państwo, red. J. Widacki, J. Czapska, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 403-408.
- Wójcikiewicz J., Widacki J., Kardas P. (1996). Opinią o projekcie ustawy o broni i amunicji, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Zimring F.E. (1995). Reflections on firearms and the criminal law, The Journal of Criminal Law & Criminology, 86, 1, 1 – 9.

Wydawnictwa Instytutu Spraw Publicznych

W 1998 roku nakładem Instytutu Spraw Publicznych ukazały się m.in.:

Publikacje książkowe

- Anna Buchner-Jeziorska, Barbara Minkiewicz, Anna Osterczuk-Kozińska (red.), *Studia wyższe – szansa na sukces*
- Ewa Łętowska, *Liberal Concept of Human Rights in Central and Eastern Europe*
- Róża Milic-Czerniak (red.), *Gospodarstwa domowe w krajach Europy Środkowej. Skutki przemian 1990-1995*, wyd. IFiS PAN, ISP i Fundacja im. F.Eberta.
- Aleksander Nelicki (red.), *O naprawę III Rzeczypospolitej*, Kraków 1998, wyd. ISP i Wydawnictwo Platan,
- Ewa Popławska (red.), *Dobro wspólne – władza – korupcja. Konflikt interesów w życiu publicznym*
- Jan Widacki i Janina Czapska (red.), *Bezpieczny obywatel – bezpieczne państwo. Safe Citizen – Safe State*, Lublin 1998, wyd. RW KUL przy wsparciu ISP, [Materiały Międzynarodowej Konferencji „Bezpieczny Obywatel – Bezpieczne państwo” zorganizowanej przez ISP i KUL]
- Mirosław Wyrzykowski (red.), *Constitution-making Process*
- Mirosław Wyrzykowski (red.), *Tryby uchwalania polskich konstytucji*
- Jerzy Woźnicki (red.), *Współpłatność za studia dzienne. Część II*
- Jerzy Woźnicki, Mirosław Wyrzykowski (red.), *Współpłatność za studia a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*

Ekspertyzy

- Joanna Bator, *Wizerunek kobiety w reklamie telewizyjnej*
- Jacek Liwiński, *Małe firmy prywatne na rynku pracy w Polsce*
- Maciej Łubieński, *Polska – Unia Europejska. Analiza prasy codziennej*
- Krzysztof Popowicz, *Polska – Unia: trzy scenariusze*
- Krzysztof Popowicz, *Strategiczne cele mandatu negocjacyjnego Polski z Unią Europejską*
- Elżbieta Putkiewicz, Marta Zahorska (red.), *Uwagi i propozycje do projektu reformy systemu edukacji*

Raporty z badań

- *Dostosowanie polskiego sektora bankowego do standardów Unii Europejskiej*
- Michał Federowicz, *Kariery bankowców w Polsce*
- Maria Gerszewska, Jacek Kucharczyk, *Oczekiwania Polaków wobec negocjacji z Unią Europejską*
- Lena Kolarska-Bobińska, Jacek Kucharczyk, *Negocjacje z Unią Europejską – opinie Polaków*
- Lena Kolarska-Bobinska (red.), *Duchowieństwo polskie wobec perspektywy integracji europejskiej*
- *Monitoring Household Living Conditions in Poland, 1995-1996 – Raport Synthesis*

- Józef Płoskonka, Stanisław Prutis, Mirosław Stec, *Instytucje państwa w stanach kryzysu*
- Jan Widacki (red.), *Ustrój i organizacja Policji w Polsce oraz jej funkcje i zadania w ochronie bezpieczeństwa i porządku. (reformacja Policji – część I)*

W 1999 roku nakładem Instytutu Spraw Publicznych ukazały się:

Publikacje książkowe:

- Mirosław Wyrzykowski (red.), *„Ochrona danych osobowych”*

Ekspertyzy

- Paweł Sarnecki, *„Właściwości organów terenowych w sprawach porządku i bezpieczeństwa publicznego w nowej strukturze lokalnych władz publicznych”*
- Józef Wójcikiewicz, *„Posiadanie broni palnej przez obywateli”*

Raporty z badań:

- Dariusz Ryszard Kijowski, Józef Płoskonka, Stanisław Prutis, Stanisław Srocki, Mirosław Stec, *„Model ustrojowy sądownictwa administracyjnego”*

W przygotowaniu:

- Janina Czapska, *Zapobieganie przestępczości w Europie – modele i programy*
- Dzierżgowski Sergiusz (red.), *Rola finansów, mienia i budżetu instytucji akademickiej w zarządzaniu przez jakość*
- Frankiewicz Marek (red.), *Mobilność studentów i pracowników uczelni w ramach europejskiej przestrzeni akademickiej*
- Lena Kolarska-Bobińska (red.), *Polska Eurodebata*
- Mark Leonard, *Europa odkryta na nowo*
- Morawski Roman (red.), *Efektywność funkcjonowania zachodnioeuropejskich instytucji akademickich*
- Jolanta Supińska (red.), *Polityka społeczna dziś i jutro. Opinie ekspertów*
- Katarzyna Tymowska, *Sektor prywatny w obecnym i projektowanym systemie opieki zdrowotnej*
- Jan Widacki, Józef Wójcikiewicz, *Użycie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej*
- Jerzy Woźnicki (red.), *Model zarządzania publiczną instytucją akademicką*

Uwaga:

Pełny wykaz publikacji z lat 1996-1999 jest dostępny w Instytucie Spraw Publicznych. Zamówienia na wydawnictwa Instytutu Spraw Publicznych przyjmuje Zakład Badawczy ISP, 00-922 Warszawa, ul. Reja 7, tel.: 825 61 21, fax: 825 53 05, e-mail: gomolka@isp.org.pl